

IJTIMOIIY MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISHDA PSIXOLOGIK XIZMATNING ROLI

Raxmatova Sivilya Muxammad-Aliyevna

*Osiyo xalqaro universiteti Pedagogika va psixologiya mutaxassisligi 2 kurs
magistranti*

Annotatsiya. Psixologik xizmat bu psixolog kasbiy mutaxassislik faoliyatida nisbatan yangi soha hisoblanib, mamlakatimiz fan taraqqiyotida psixologiyaga oid ilmiy tadqiqot ishlari psixologiya fanini o'qitish psixologik korreksiya va psixodiagnostika kasbi an'anviy amaliy ish shakllari bilan bir qatorda faoliyat sohasi sifatida yaqindan ajralib chiqdi. So'zsiz bu faoliyat mutaxassisdan maxsus juda chuqur bilim hamda kasbiy tayyorgarlikni talab etadi. Bu tayyorgarlikni oddiygina tashkil etish, yuqorida sanab o'tilgan bilim sohalari va malakalari bilan almashtirish mumkin emas, biroq psixolog – maslahatchi uchun mazkur bilimlarning barchasi ham juda kerakli hisoblanadi. Ushbu maqolada aynan psixologik xizmatni dolzarb muammolari haqida so'z boradi.

Tayanch iboralar. Psixologik xizmat, psixokonsultatsiya, konsilium, mijoz, jamiyat, ijtimoiy massa, trening, psixokorreksiya, psixoprofilaktika, iste'dod, ijtimoiy rivojlanish, metodologiya, psixologik maorif, zamonaviy psixoterapeya.

Psixologiyaning metodologik asoslariga ko'ra taraqqiyot aslida bizni o'rab turgan moddiy va ma'naviy olamdagi qarama-qarshiliklar, ziddiyatlar, nomuvofiqlik va muammolar yechimi natijasidir. Ijtimoiy-madaniy taraqqiyotda esa inson omili bosh omil sifatida namoyon bo'lgan. Insoniyat taraqqiyotining tarixiy davrlarida kishilarda ichki ruhiy (psixik) imkoniyatlar yuzaga chiqa boshlagan, tug'ma mayl va layoqatlardan uzluksiz foydalanish jarayonlari ularda asta-sekin bilim, tajriba, malaka, mahorat,

qobiliyat va iste'dodga aylana borgan. Insonning biologik, psixologik va ijtimoiy rivojlanishi natijasida yer sayyorasida moddiy dunyoning mavjudligini anglash, unda inson yaxshi yashashi uchun qulay imkoniyatlarni uzluksiz qidirishi oqibatida ma'naviyat, yozuv, san'at, adabiyot, fan, texnika yaratilgan. Bularning zahirida inson ongi, tafakkuri, ijodiyoti (xayoloti), aql-zakovati, kuchli irodasi, mustahkam xarakteri yotganligi tabiiy.

Insoniyat taraqqiyotining muayyan bosqichida inson tafakkuri va aql-zakovati o'zini-o'zi anglashga yo'naltirilganligi bilan alohida xarakterlanadi. Natijada, insonning ongli mavjudot sifatida namoyon bo'lishi, unda nutq va tafakkurning shakllanishi, aql-zakovatning sodir bo'lishi, uning ijod qilishi va yangilik yaratishi, inson o'ziga-o'zi ta'sir qilib faoliyatini ongli boshqaruvi qanday qonuniyatlar asosida sodir bo'lishi kabi turli-tuman muammolar o'z yechimini topishni taqozo etdi. Shu tariqa insoniyat tarixida psixologik bilimlar yuzaga keldi va o'zini-o'zi anglashning omiliga aylandi, ular borgan sari tobora uyg'unlashib, takomillasha borib hozirgi bosqichga ko'tarildi. Insonlarga psixologik xizmat ko'rsatish muammolari shu tariqa shakllangan bo'lsa ajab emas.

Insoniyatning hozirgi taraqqiyot bosqichida odamlarning hayot kechirishi, turmush tarzi, o'qishi va mehnat faoliyatida qanchalik afzalliklar yuzaga kelgan bo'lmasin. Shuning barobarida turli-tuman muammolar ham shakllanayotganligini tan olish zarur. Mazkur muammolarning aksariyati insonlar hayoti va faoliyatiga daxldor bo'lganligi uchun psixologik muammolar hisoblanadi. Shu bois, har bir muammoni yechishda psixologik bilimlarga tayanish yaxshi samara berayotganligi inson hayoti va jamiyat taraqqiyotida ko'p bora kuzatilmoqda. Hozirgi davrda insonlar uchun psixologik xizmat ko'rsatishning besh yo'nalishi amaliyotda keng joriy etilgan bo'lib, ular quyidagilardan

iborat:

1. Psixologik maorif va ma'rifat;
2. Psixodiagnostika;
3. Psixoprofilaktika;
4. Psixokorreksiya va psixik rivojlantirish;
5. Psixologik maslahat.

Psixologik xizmat ko'rsatishning mazkur yo'nalishlari psixoterapevtik xarakterga ega bo'lib, insonlar hayoti, turmush tarzi va mehnat faoliyatiga daxldor muammolarni yechishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Insonlarning turmush tarzida, yoshlar hayoti va ta'lim tizimida, ijtimoiy ishlab chiqarishning barcha sohalarida psixologik xizmat ko'rsatish hamda psixoterapevtik jarayonni amalga oshirish ko'p jihatdan har bir inson uchun xos bo'lgan individual psixologik xususiyatlarni, milliy-madaniy, milliy-psixologik hamda hududiy shart-sharoitlarni e'tiborga olish bilan uzviy bog'liqdir. Psixologik xizmat ko'rsatish ob'ektlarini atroflicha o'rganish natijalariga ko'ra, psixoterapevtik yo'nalishlar uchun xarakterli bo'lgan muammolar ko'pincha quyidagi omillar (sabablar) ta'sirida insonlarda shakllanishi kuzatiladi:

- insonga xos zarur sifat va fazilatlarining yetarli darajada shakllanmaganligi;
- hayotda to'g'ri yo'nalish ololmaganligi;
- o'zida shakllanayotgan kamchiliklarni payqamaslik;
- yon atrofida gilar bilan bo'lgan o'zaro munosabatlardan qanoatlanmaslik;
- o'zaro tushunmaslikning kelib chiqishi;
- o'ziga (o'z imkoniyatlariga) ishonmaslik bezovtalik darajasining oshishi;
- o'zi va boshqalarga, narsa va voqealarga to'g'ri baho berolmaslik;
- odamlar bilan nizolar chiqishiga yo'l qo'yish;
- odamlar bilan o'zaro muomalaga kirishishda o'quvsizlik va boshqalar.

Psixoterapevtik xizmat yo'nalishlari bir-biridan ancha farqliday ko'rinsa-da, ular birinchi navbatda shaxsga amaliy psixologik yordam ko'rsatish uchun quyidagi

muammoli vazifalarni hal qilishga yo'naltirilishi zarur:

- insonning o'z hayot yo'lida yuzaga kelgan muammoni aniqlash va uni yechishga;
- insonning o'zligini anglashi uchun shaxsga xos sifat va fazilatlarni o'rganishi hamda uni o'zidagilar bilan taqqoslashiga;
- inson o'z atrofidagi odamlar bilan munosabatini o'rganib, xatolarini tushinib tuzatishiga;
- inson o'z hayoti davomida yuzaga kelgan muammolarni yechish yo'llarini qidirishiga;
- muammoni yechish uchun belgilangan qarorni amalda qo'llanilishi va samarasini nazorat qilishiga;
- psixoterapevtik ta'sir jarayonida shaxsning xulq-atvorida yuzaga kelgan ijobiy o'zgarishlarni mustahkamlab borishiga.

Hullas, inson hayotida yuzaga keladigan muammolarning shakllanishini psixologik tahlil qilish, unga nisbatan zarur psixologik chora-tadbirlar belgilash va uni amalga oshirish, natijalarni to'g'ri baholash hamda asosli qaror qabul qilish albatta, psixoterapevtik xizmat tashkilotchisining psixologik savodxonligiga ko'p jihatdan bog'liq bo'ladi.

Psixologik maslahat - bu psixologik kasbiy mutaxassislik faoliyatida nisbatan yangi soha hisoblanib, mamlakatimizda fan taraqqiyotida psixologiyada oid ilmiy tadqiqot psixologiya faninshi o'qitish, psixologik korrekstiya va psixodiagnostika kabi ananaviy amaliy ish shakllari bilan bir qatorda mustaqil faoliyat sohasi sifatida yaqinda ajralib chiqdi. So'zsiz bu faoliyat mutaxassisdan maxsus, juda chuqur bilim hamda kasbiy tayyorgarlikni talab etadi. Bu tayyor- garlikni oddiygina tashkil etish, yuqorida sanab o'tilgan bilim sohalari va malakalar bilan almashtirish mumkin emas, biroq psixolog- maslahatchi uchun mazkur bilimlarning barchasi ham juda zarur.

Oxirgi yillarda mamlakat oliy o'quv yurtlarida tayyorlangan oliy psixologik ma'lumotga ega bo'lgan psixologlarning ko'pchilik qismi psixologik maslahat sohasida bilimlarini oshirish ehtiyojini his etmoqdalar, lekin bu ehtiyoj hozirgi kungacha to'la

qondirilmagan. Vaziyatning bunday ahvoriga asosiy sabablardan biri bizning fikrimizcha, mamlakatda birorta ham psixologik maslahat bo'yicha o'quv qullanma yaratilmaganligi hisoblanadi.

Psixologik maslahat deb bunga muhtoj bo'lganlarga maslahat va tavsiyalar sifatida mutaxassis psixolog tomonidan bevosita ko'rsatiladigan psixologik yordam ko'rsatishi bilan bog'liq bo'lgan amaliy psixologiyaning alohida sohasiga aytiladi. Ular psixolog tomonidan mijoz hayotida duch kelgan muammoni dastlab o'rganib chiqish va shaxsiy suxbat asosida beriladi. Ko'pincha psixologik maslahat oldindan belgilangan soatda, buning uchun mahsus jixozlangan xonada, odatda begona odamlardan xoli va yakkama-yakka, yuzma-yuz o'tkaziladi.

Psixologik maslahat bir lekin o'rtacha bir necha o'n minutdan yarim soatgacha, ikki va undan ortiq soat davom etadigan psixologning mijoz bilan shaxsiy suhbat shaklida o'tkaziladi. Mana shu suhbat davomida mijoz o'z muammolari, o'zi to'g'risida gapirib beradi. Psixolog, o'z navbatida muammoning mohiyatini tushunib yetish, bu muammoni o'zi uchun ham mijoz uchun ham oydinlashtirishga harakat qilib diqqat bilan tinglaydi, maslahatlar davomida mijozning shaxsini baholanadi, uning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olib mijozga uning muammosini qanday qilib amaliy hal etish bo'yicha ilmiy, asosli tavsiyalar beriladi.

Psixolog - maslahatchi tomonidan mijozga beriladigan maslahat va takliflar ko'p hollarda ulardan mustaqil foydalanib, mijoz psixolog-maslahatchi tomonidan yordamisiz o'z muammosini o'zi tula hal eta olishiga qaratilgan bo'ladi.

Psixologik maslahat - bu deyarli barcha imkoniyat va psixik sog'lom odam uning hayotida yuzaga keladigan barcha psixologik muammolarni hal eta olishiga, ishonchiga asoslangan odamlarga amaliy psixologik yordam ko'rsatish yuzaga kelgan amaliyotdir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Anonev B.G. o problemox sovremennogo chelovekozvaniya. –M., 1977.
2. Andreeva G.M. Sotsialnaya psixologiya. Izd.MGU. -2000
3. Bodalev A.A. Vospriyatie i ponimanie cheloveka chelovekom. –M.: 1982-200 s.
4. Gaynutdinov R.Z.Lichnostnie determinonti uchitelya v ego vzaimootnosheniyax s uchashimisya. Sb.: Psixologiya vzaimootnosheniy uchashixsya vuchebnix kollektivax. T. 1989. 61 b.
5. Davletshin M.G.Psixologicheskie aspekti formirovaniya vzaimootnosheniy v uchebix kollektivox. V. sb.: psixologiya vzaimootnosheniy uchashixsya v uchebnix kollektivix. T. 1989. 5 b.